

Lakástörténet I.

A Gellérthegy oldalát kivájták

Érdekes, sőt kalandosan izgalmas útra vezetné olvasóit az a kultúrtörténész, aki megírná az emberi lakóházak történetét, a lakásvizonyok históriáját. A kíváncsi laikus érdeklődésével motozva e téma körül, legelőször talán azt kérdezhetné az ember: hogyan lakott az ősember, milyenek voltak az első lakások. Mit jelentett az ősember idején az összkomfort? Major Máté építéstörténetében erre áttekinthető utalásokat találhatunk.

Az emberré válás első idejében — jó néhány százezer évig — aligha beszélhetünk lakásról. Inkább menedékhelyről,

desúrnál. Tizenöt nap elteltével azonban minden el nem adott jószággal a földesúré lett.

II. József rendeleti úton törölte el 1785-ben a jobbágyok örökös röghöz kötését, és minden magyarországi paraszt megkapta a szabadköltözés jogát. Ez a rendelet még nem nyúlt a feudális rend alapjaihoz: a földesúr tulajdonában maradt a paraszt úrbéres földje, megmaradt a földesúri joghatóság a „nemtelen” emberek felett, és magát a költözést is körülmenyesen szabályozta a rendeletet követő 1790-es 35. törvénycikk. A jobbágy-

Szent Gergely napján költözhettek...

zugról, ahová korahajdani elődeink az időjárás viszontagságai, a vadállatok elől menekültek, oltalmat keresve a bokrok, fák, sziklák és barlangok védelmében. A barlang már jelentett valamit! Egy idő múltán nemcsak használja az ősember, hanem alakítgatja, sőt díszíti is. Hazánk ismert ősemberi barlangjai a bükki Széleta, a bánhidai Szelim, a bajóti Jankovich-barlang, Subalyuk, Istállóskő emlékei. Később már „épít” az ember: alvógödrot, szélvédőt, lombsátrat — és a gödör, a lombsátor egyesítéséből földkunyhót. Előbb kör alakút, később négyszögleteset.

Latin bérházak

A rabszolgák lakóhelyei alig-alig különbözhettek ezektől az őskori kunyhóktól. A görög települések korai lakóházairól csak a homéroszi eposzok tudósítanak: favázások, vertfallal vagy vályoggal épültek, agyaggal vakolták a falait. A gazdagok palotáit később mészkőből, márványból rakják, emeleti részeinek celláiban húzódnak meg a városi rabszolgák.

Rómában jelennek meg korunk felhőkarcoló bérházainak ősei, a római több-lakásos bérházak, amelyek emeletesek, húsz méternél is magasabbak. Az időszámításunk utáni második évszázadban hozza őket létre a római építési spekuláció, és cellaszerű lakóhelyiségeiben a városiak szegényebbjei húzódnak meg. A Giulio Romano utcai — szintén a második századból való — bérház öt emeletéből három maradt meg, huszonegy méteres magasságával. Falait már téglából rakták, s egy-egy emelet belmagassága 3,5–4 méter. A silány lakások közös, megvilágítatlan, sötét hátsó folyosóról nyíltak. Az átlaglakás három helyiségből állott — egy-egy helyiségben több család is meghúzódott —, ezek közül csak egy jutott közvetlen fényhez, levegőhöz.

Költözni sem lehet

Évszázadokat ívelve át érkezünk a középkorba, a feudalizmus jobbágyzorító korába. Ezúttal maradunk csak hazánkban, Magyarországon.

Hogyan laktak a jobbágyok, a városi szegények?

A magyar jobbágyok kunyhóit nemcsak a szegénység fenyegető réme ülte meg, hanem a szabadköltözést tiltó jogtalanság állapota is, amelyik az egész parasztságot egyetemlegesen örökös röghöz kötésre kárhoztatta évszázadokon keresztül. Ily szigorúan ezt a Dózsa György vezette parasztlázadásra „válaszoló” 1514-es bosszútörvény mondta ki, de már korábban is számos rendelkezés korlátozta a jobbágyok szabad költözködési jogát. Az 1556:28. törvénycikk látszatra, gazdasági szükségből, valamit már enyhített a helyzeten, de a valóságban alig. A jobbágy távozását gyakorlatilag csaknem lehetlenné tette a hosszadalmas adminisztráció. Ami pedig a házat, telket illette — amennyiben nem saját maga építette, illetve vásárolta —, ellenszolgáltatás nélkül kellett a földesúr kezére bocsátani. Ha maga építette vagy vette, tizenöt nap alatt megpróbálhatta eladni olyannak, aki helyette szolgálatot is vállalt a föl-

nak előbb az összes köz- és földesúri tartozását rendeznie kellett — amely adósság nagyságát önkényesen szabta, emelte, srófolta az uraság, ha neki úgy tetszett. Évente egyszer, csak Szent Mihály napján jelenthette be a paraszt távozási szándékát, s ha elengedték, az év egyetlen napján, március 12-én, Szent Gergely ünnepén mehetett oda, ahová akart.

Ötlábnyi ajtó

Milyenek voltak e jobbágyházak, amelyekre oly kapzsián tartottak igényt a földesurak? Egy külföldi utazó a XVIII. század közepe táján bejárta Magyarországot, és ránk hagyott útleírásában tudósít az alföldi falvakról is, leírja a házakat. Ezek sárépületek voltak, tetejük nádából, gyékényből, rakva, kéményük sövényből fonva. Inkább látszottak földbe ásott putriknak, mint házaknak. Egy másik leírás szerint az ajtó magassága ötlábnyi, csak lehajolva léphet be az átlagos ember, a szobák magassága 8 lábnyi, hosszúsága 3 öl.

Külön fejezetet kívánna a feudális-kori városi szegénység lakáskörülményeinek megmutatása. Ezúttal csupán egyetlen forrás idézetére jut hely. Nagy Ignác, a XIX. század első felének divatos pestbudai regényírója így ír 1844-ben megjelent Magyar Titkok című regényében a budai szegények lakásairól: „A Gellérthegy szirtoldalát több helyen alkalmassal már századok előtt kivájták a szegényebb sorsú emberek, s legalább vihar és eső ellen tökéletesen védettek voltak a barlangokban. Utóbb, az elfoglaló családok szükségai szerint ezen üregek mindinkább tágultak, s most már nem egyetlen láthatni, mely három kényelmes szobácskát foglal magába, s csak fődélnek hiánya által különböztethetik meg bármely utcán álló szegényes házikótól. A Tabán, vagy úgynevezett Rácváros legidősebb lakói bizonyítják, hogy azon barlangok családjai többnyire már századok óta vannak azoknak birtokában...”

Soltész István

Következik:

GRÓFI TELEKSPEKULÁCIÓ ÚJPESTEN